

“וכתתו חרבותם לשלטים”: מסה בעקבות שלט

“השמת לב איזה מין שלטים, על דלתי חנויות, מושכות את העין ביותר? [...] ממש כמו שלטים או מודעות ברחוב שהם גדולים יותר מדי, לא ימשכו את העין דוקא מחמת היותן בולטות כל כך”.

(אדגר אלן פוא)¹

פרולוג: רק על עצמי לספר ידעתי

מאז ומתמיד אהבתי את הדרך לירושלים. כילד, התרשמתי משלדי הברזל החיזוריים על אם הדרך. יד זיכרון לנופלי השיירות בדרך אל העיר. המגע הבלתי אמצעי עם המשוריינים העתיקים (כשהייתי ילד הם היו פחות עתיקים מכפי שהם היום) שימש גם חיבור להיסטוריה ולפורצי המצור. בשנים האחרונות החלו חוקרים מערערים על האותנטיות של אותם משוריינים. קצת מקלקל את אותה תחושת חיבור.

מאז ומתמיד אהבתי היסטוריה. ארכאולוגיה אפילו יותר. המגע בחומר הוא אותו רכיב סנטימנטלי המאפשר את החיבור לדמויות ולאירועים. התבלין הסודי. ככל שמדובר בחפצים

* תלמיד מחקר, המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכאולוגיה, אוניברסיטת בראיילן; פרופסור חבר, ראש המכון לחקר הפרופסיות, המרכז האקדמי פרס; תודה לגב' רוחמה בונפיל, עו"ד עדי הופמן, פרופ' נעמה יהלום-מאק, שלומית לנדוי-ג'ונסון, ד"ר רחל סילברמן, ד"ר אסף פרץ, מר בעז קרצ'מר וד"ר שלומי שטרית על עזרתם ותרומתם למחקר זה. תודה לד"ר גל אמיר, פרופ' מיכאל בירנהק, ד"ר נעמה בן-זאב, עו"ד רוני גולן, ד"ר חמדה גור-אריה, פרופ' רונן חזן, ד"ר נעמי לבנקרון, פרופ' פבלו לרנר, פרופ' מני מאוטנר, פרופ' אהרן מאיר, פרופ' רינת קיטאי-סנג'ור וד"ר יאיר שגיא על הערותיהם ועצותיהם הטובות לטיוטות המאמר. תודה מיוחדת לקוראת/ת האנונימית, לעורכות הגיליון ולמערכת על הערותיהם החשובות, על תשומת הלב לפרטים אשר שיפרו, השביחו וחידדו את המאמר. מקורות מארכיון המדינה יסומנו להלן: א"מ.

1 אדגר אלן פוא "המכתב הגנוב" דאר היום 25.3.1929.

המזוהים עם העיסוק בעריכת דין, לא קל למצוא את החיבור הזה, מכיוון שחפצים כאלו (למעט מסמכים כתובים) מעטים: פטיש ומאזני הצדק (פריטים הקשורים ממילא לבתי המשפט); מכונת הכתיבה; הספרייה המשפטית;² ניירות המכתבים; גלימת עורכי הדין ומדי המשפט;³ עט ונייר; תעודת ההסמכה; תיקי לקוחות ומשרד;⁴ ושלט המשרד ועליו שמות עורכי הדין. אלו סממנים חיצוניים והיבטים אסתטיים של הפרופסיה המשפטית. פריטי החובה היחידים הם מדי המשפט, וגם הם בהופעה בפני גופים שיפוטיים מסוימים. חפצים אלו הופכים נדירים עם התקדמות הטכנולוגיה. ואכן, כיום מעטים יחסית הסממנים הפיזיים של העיסוק בעריכת דין. זו האסתטיקה של העיסוק במשפט, אשר נעלמת עם השנים. ויש לכך מחיר, שכן לייצוגים משפטיים יש חשיבות במרחב, כפי שמדגימה היטב שולמית אלמוג במשפט וספרות בעידן הדיגיטלי,⁵ או כדבריו של שואק (Schoeck), הטוען כי המשפט, כמו כל תופעה חברתית, "זקוק לאמצעי ביטוי מוחשיים".⁶

השלט הוא פריט רשות שאינו ייחודי לעורכי דין, אבל בהחלט מזוהה איתם. אין זה פלא, שכן כללי האתיקה הסדירו ומסדירים במפורש את המותר והאסור בהצבתו של שלט משרד עורכי הדין (על כך ארחיב בהמשך). כך הפכו שלטי עורכי הדין לסממן מזהה, גם אם לא ייחודי. השלט הוא החומר שמאפשר את תחושת החיבור ההיסטורית. חיבור כזה הרגשתי כשהגעתי לבניין סנסור (על שמו של בעליו, "איל סיגריות" מבית לחם) ברחוב בן יהודה 2 בירושלים, לפני למעלה מ-15 שנים. זה היה במסגרת מחקר על אודות עו"ד רוזה גינצברג, שהנהיגה את מאבק הנשים על הזכות לשמש עורכות דין בארץ ישראל.⁷ כמה תיקים שמצאתי במקרה (והרי אין באמת "במקרה") בארכיון הבריטי שימשו מזנק (טריגר) לאותו מחקר, שארך שנים מספר. ובכל זאת, כמה מילים על גינצברג ומאבקה. רוזה גינצברג, בתם של שפרה פזנר ומרדכי בן-הלל הכהן, נולדה בהומל בשנת 1890. היא למדה משפטים בפאריס. נישאה לשלמה גינצברג, בנו של אחד העם. כאשר שבו לארץ בשנת 1922 הגישה בקשה לעמוד לבחינת עורכי הדין הזרים, ונדחתה מטעם שהמילה "אדם" בפקודת עורכי הדין מתייחסת לגבר ולא לאישה. משך שמונה שנים ניהלה מאבק מול שלטונות המנדט. במהלך תקופה זו התמחתה בעריכת דין במשרדם של עורכי הדין סאקר והורוביץ, אשר גם

2 ראו לענין זה אייל כתבן, יאיר שגיא, יורם שחר "פסיקה 'כשרה' בעור-חזיר: על קבצי-הפסיקה המנדטוריים כמקור היסטורי" **זמנים** (עתיד להתפרסם ב-2023). קובצי הפסיקה אף הם בגדר "חומר", חלק מהספרייה המשפטית.

3 אייל כתבן ובוועז שנור "לכבוד מי? לשאלת הצדקתם של מדי-המשפט", **הפרקליט** נה 139 (2022).

4 ראו (CORNELIA VISMANN, FILES (2018); יורם שחר "סיפור אישי על צדק אחר" **פרודורות** 449 (טליה פישר ויששכר רוזן-צבי עורכים) (2014) (על תיק בית המשפט ואולם בית המשפט). שולמית אלמוג **משפט וספרות בעידן דיגיטלי** (2007).

5 R. J. Schoeck, *The Aesthetics of the Law*, 28 Am. J. Juris. 46 (1983).

7 אייל כתבן ורות הלפרין-קדרי "המאבק על זכותן של נשים לשמש עורכות דין בארץ ישראל **The Feminist Proposal is Really Ridiculous** מחקרי משפט כה 237 (2009); אייל כתבן ורות הלפרין-קדרי "כשהאישה נעשית עורך דין: על התפתחותה של זהות פמיניסטית" **חוקה אחת ומשפט אחד לאיש ולאישה: נשים, זכויות ומשפט בתקופת המנדט** 253 (אייל כתבן, מרגלית שילה ורות הלפרין-קדרי עורכים) (2010).

משרדו של עו״ד צבי הילר ז״ל

ייצגו אותה במאבקה. בדיון האחרון והמשמעותי ביותר הופיעה גינצברג עצמה בפני בג״ץ המנדטורי. היא הציגה פסק דין אשר התקבל זמן לא רב קודם לכן, במועצת המלך, שלפיו המילה ״Person״ כוללת גם גברים וגם נשים. בסופו של דבר, בג״ץ המנדטורי פסק בשנת 1930 כי אישה היא בכלל אדם, והתיר לנשים לגשת לבחינות ההסמכה.⁸ עם קבלת פסק הדין מיהרו שלטונות המנדט לחוקק חוק ״עוקף בג״ץ״ שמטרתו לצמצם את תחומי עיסוקן של נשים בפרופסיה. גינצברג ו״התאחדות נשים עבריות לשיווי זכויות״ מנעו את המהלך. גינצברג הייתה לעורכת הדין השנייה בארץ ישראל, מכיוון שהיה עליה לעמוד בבחינת עורכי הדין הזרים. פרדה סלוצקין, אשר למדה בארץ ולא נדרשה לבחינה זו, הקדימה את גינצברג בחמישים ימים, והפכה לעורכת הדין הראשונה בארץ ישראל.

ביקרנו בבניין סנסור, שותפתי למחקר, פרופ׳ הלפרין-קדרי מאוניברסיטת בר-אילן, ואני, במשרדו של עו״ד צבי הילר, מי שהיה שותפה של עו״ד גינצברג בשנות הארבעים ונפטר זה מכבר. בכניסה לבניין נעמדתי על גרם מדרגות מרשים המתפצל לשניים. עצרתי לרגע, מפליג בדמיון, מתחבר לדמות שעלתה וירדה במדרגות אלו משך שנים. המשרד, בחדרים 142-145, עמד בשימונו, אבל שם ציפתה לנו הפתעה, שלט המשרד של עו״ד רוזה גינצברג. ״הוא שלכם״, אמרה לנו בתו של הילר לפני הביקור. ביחד עם השלט מצאנו תיקים משרדיים אחדים של עו״ד גינצברג. אני אומנם סתם ציניקן, אבל זה היה מרגש. מודה. ומאז, שלט משרדה של עורכת הדין רוזה גינצברג נמצא ברשותי, עזר קבוע בהרצאות על אודות מאבקה על זכות הנשים לשמש עורכות דין. רבים שואלים אותי ״מתי הוכן השלט? היכן הוצב?״. האם נתונים אלו חשובים בכלל? בהיבט הסנטימנטלי של אותו ״חיבור״ – כן. אבל שאלת התיארוך, שתשמש ציר מרכזי ברשימה זו, היא רק אמצעי ולא מטרה. התאריך הוא ״כתב החידה״ שמשמש מזנק למסע. השלט הוא החומר שבאמצעותו ניתן להתחבר לעבר. בהחלט, ניתן היה לעשות שימוש בשלט אחר, אבל הסיפור שהשלט

8 כתבן והלפרין-קדרי (המאבק על זכותן של נשים לשמש עורכות דין בארץ ישראל), שם, בעמ' 279-284.

הזה נושא, בזכות מסעותיו בירושלים ובעיקר בזכות הדמות העומדת מאחוריו, מאפשרים לספר סיפור משמעותי הרבה יותר. האם ניתן לצאת למסע דומה בעקבות שלט דומה של עורך דין אחר או בעקבות "חומר" אחר, דוגמת מדי משפט של עורכי דין? חד-משמעית כן. כל "חומר" כזה יוביל אותנו למקומות אחרים, ויתחקה אחר דמויות אחרות. ה"חומר" שלנו, השלט, מוביל אותנו בשבילים משלו ומזמן לנו הזדמנות לעשות מיקרו-היסטוריה בסגנון גינצבורג (קרלו גינצבורג).⁹ ולענייננו – להתמקד בחפץ אחד אשר באמצעותו ניתן להבין, ולו במעט, את הסביבה (החברתית והמשפטית). ובמובנים הפרקטיים, השלט הוא כלי שמאפשר לספר סיפור היסטורי ולחבר את הנמענים להיסטוריה של המשפט. בדרך זו השלט ותצוגת התכלית הנבנית בעקבות "כתב החידה" יכולים לשמש דוגמה למתודות של חינוך משפטי (Legal education).

סימני דרך

שאלת התיארוך מספקת עילה ונרטיב לחקור את השלט, החומר, ולנסות להבין באמצעותו: מה החומר מספר על המשפט? מה המשפט מספר על החומר? עד כמה המשפט משפיע על החומר? עד כמה החומר משפיע על המשפט? כך, השלט מספר את סיפורם של שלטים בכלל ושל תפקידם ההיסטורי-חברתי. הוא רווי סימני דרך, וכך משמש גם פריזמה לעולם המשפט, לחברה ולתרבות חומרית, לקשר בין חומר ומעמד חברתי, למעמד הנשים בפרופסיה, ליחסי יהודים-ערבים, למעמד השפות בתקופת המנדט, לאתיקה ולאסתטיקה. רוסת'ורן (Rawsthorn) ניסחה היטב את הדברים: "עדיין, אותם שלטים פועלים כרמיזות היסטוריות, ומזכירים לנו את תכליותיהם המקוריות, מאיצים בנו לחשוב על ההיבטים הנסתרים של היסטוריה חברתית או תרבותית, שאחרת עשויים להישכח".¹⁰

השלט מאפשר גם שיעור מתודולוגי ותצוגת תכלית לשימוש בעולמות ידע שונים ובכלים מחקריים (מעבדתיים, וכן מתחום מדעי הרוח הדיגיטליים, אשר לא היו בנמצא לפני 15 שנה), לרבות מדיסציפלינה המעסיקה אותי בימים אלו: ארכאולוגיה. ארכאולוגיה על שום מה? החלטתי להגשים חלום ילדות ולעשות דוקטורט נוסף בארכאולוגיה. ליתר דיוק – במיקרוארכאולוגיה.¹¹ תחום מרתק המשלב שיטות הלקוחות מתחום המיקרו-ביו-ארכאולוגיה בחקר הארכאולוגי, שחשף אותי לשיטות מחקר מעבדתיות ולז'רגון חדש. ארכאולוגיה מלמדת אותנו שיעור חשוב: במציאות שבה רב התיעוד בכתב ובעל פה, ההיסטוריון לא תמיד יחפש אחר חפצים להשלמת התמונה. ולהפך, ככל שהמידע הכתוב חסר, כך יחפש ההיסטוריון כל שביב מידע כדי להשלים את התמונה, בדומה לארכאולוג, המבקש לשחזר את הסביבה, הפרטים, האוכלוסייה, ומוצא עצמו נשען על רמזים חומריים, לרבות בדיקות מעבדתיות של כלים. למעשה, אף שלא נדרשה חפירה, חקירת השלט הייתה בגדר שילוב "ארכאולוגיה

9 Carlo Ginzburg, *Microhistory: Two or Three Things That I Know about It*, 20 CRITC. INQ. 10 (1993).

10 Alice Rawsthorn, *Sign by Sign, History Is Told on London's Walls*, THE N.Y TIMES (Aug. 11, 2013), <https://www.nytimes.com/2013/08/12/arts/design/sign-by-sign-history-is-told-on-londons-walls.html>

11 בהנחיית פרופ' אהרן מאיר ופרופ' רונן חזן.

עכשווית¹² (תקופת המנדט) ו”מיקרו־היסטוריה”¹³. תוצרי חקירה פורנוזית זו יתחברו להם יחדיו כראיות נסיבתיות שתסייענה להעריך את גילו ופרטים ומאפיינים נוספים של השלט. בכל זאת, מרצה לדיני ראיות. המסע הזה יתמקד ברבדים השונים של השלט: על פני השטח ובתוככי החומר ובהיבטים הטקסטואליים, במובן של צורה, מהות ותוכן.

Out of Con(text)

המחקר הארכאולוגי נשען במידה רבה על ההקשר (הקונטקסט). קשה להבין ולתארך ממצא שאינו נמצא בסביבתו המקורית. השלט נמצא כאמור במשרדו של עו”ד הילר. האם הייתה זו תחנתו הראשונה של השלט, או שמא האחרונה עד אותו מועד? עד כה ידעתי כי משרדה הקודם של עו”ד גינצברג היה בבניין ג’נרלי בירושלים. פרויקט הדיגיטציה המרשים, מאגר העתונות היהודית ההיסטורית,¹⁴ שלא עמד לרשותנו בעת המחקר המקורי, מספק תחנה נוספת. ספק כתבה, ספק פרסומת, על עורכת דין ראשונה שפתחה משרד משלה ברחוב תנקרד (Tancred Lane) 44, בניין סלמה (על שם בעליו, קונסטנטין סלמה). כמובן מדובר בעו”ד גינצברג. אבל את רחוב תנקרד לא תמצאו במפות. קצהו האחד של הרחוב בכיכר צה”ל (אז, ככר אלנבי), בין בניין העירייה הישן (בנק ברקליס) לבין בניין הבייגלמאכער. קצהו האחר, במגרש הרוסים. הרחוב עבר שינויים רבים. חלק מהמבנים נהרסו, וכיום הוא חלק ממתחם ספרא. הבניין השקיף למה שכונה לימים ”גן דניאל“, על שמו של עו”ד דניאל אוסטר, ששימש ראש עיריית ירושלים, וגם מאמנה של פרדה סלוצקין. את המשרד פתחה גינצברג בשנת 1932, כאשר חזרה מהשתלמות באנגליה.¹⁵ באותו בניין שכנו גם משרדי עורכי הדין הבכירים באותה תקופה: עו”ד שלום הורוביץ ועו”ד הרי סאקר, ששימשו מאמנה של גינצברג. הללו החזיקו במקום כעשרה חדרים;¹⁶ עורכי הדין בן־אהרן, משה זמורה (לימים נשיא בית המשפט העליון הראשון), מרדכי לבנון, חיים קרונגולד ומוגאנס מוגאנס. לאחר מכן, כפי הנראה בשנת 1935/36, העתיקה גינצברג את משרדה לבניין ג’נרלי, ברחוב הנסיכה מרי (כיום שלומציון המלכה).¹⁷ למשרד הצטרפה עו”ד רחל אוסורגין, בתו של אחד העם וגיטתה של גינצברג. כמה סמלי – זה היה משרד עורכות הדין הראשון בארץ, שנוסד ברחוב

12 .ALFREDO GONZÁLEZ-RUIBAL, AN ARCHAEOLOGY OF THE CONTEMPORARY ERA (2018)

13 ראו בהרחבה אצל גל אמיר ”הטוחן והדייל – בין ארכיאולוגיה משפטית למיקרו־היסטוריה” מחקרי משפט לד (צפוי להתפרסם ב־2023). יש יאמרו גם שההתבוננות החיצונית, הפנימית והקונטקסטואלית בחפץ היא בגדר מיקרו־היסטוריה. ראו אצל Roberta Mentasana, Giuseppe De Benedetto, Girolamo Fiorentino, *One Pot’s tale: reconstructing the movement of people, materials and knowledge in Early Bronze Age Sicily through the microhistory of a vessel*, 19 JOURNAL OF ARCHAEOLOGICAL SCIENCE: REPORTS 261 (2018)

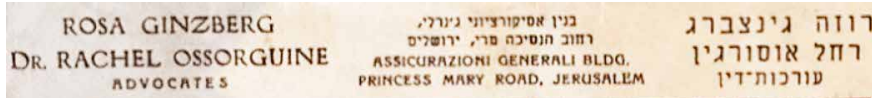
14 ”אוסף העיתונות וכתבי העת של הספרייה הלאומית” הספרייה הלאומית <https://www.nli.org.il/he/discover/newspapers>

15 ”משרד של אשה עורכת דין” הארץ 30.5.1932.

16 .To Let Immediately, THE PALESTINE POST (Jan. 12, 1939)

17 האזכור האחרון בעיתון למשרד ברחוב תנקרד הוא: ”הודעה” דאר היום 17.9.1935 ז’; האזכור הראשון בעיתון למשרד בבניין ג’נרלי הוא: ”הודעה” דבר 4.10.8.1936.

על שמה של נסיכה ש"שודרג" למלכה. בניין ג'נרלי שימש אף הוא אכסניא לאריות המשפט באותה תקופה: רוזנבאום, קהתי, זמורה, רוזנבליט (לימים שר המשפטים), קרונגולד ובר-שירה, אמדור ושרשבסקי, אוסישקין, ברנרד יוסף (לימים נודע כ"שר הצנע"), דוכן (אליו עוד נחזור) ועוד. חלקם פעלו עוד קודם לכן גם בבניין ברח' תנקרד.

מסמכים שמצאנו במשרדו של עו"ד הילר מספרים כי בינואר שנת 1946 הודיע מושל מחוז ירושלים על הפקעת חדרה בבניין ג'נרלי של עו"ד אוסורגין, מכוח סמכותו על פי תקנות ההגנה (שעת חירום).¹⁸ מההתכתבויות אלה עולה כי חדר אחד שימש לשני פקידים והשניים האחרים לעו"ד גינצברג, אוסורגין ועו"ד הילר, אשר הצטרף למשרד לאחר פטירתו של עו"ד מוגאנס שאיתו עבד. גינצברג התנגדה לתפיסת הנכס מן הטעם ששיחות המתנהלות בחדר אחד נשמעות גם בחדר האחר (בין החדרים במשרד הפרידה דלת זכוכית), ומפרות את החיסיון והסודיות של הלקוחות. ההתנגדות הועילה, ותפיסת הנכס בוטלה. אך חודשים מספר לאחר מכן התקבלה הודעת פינוי נוספת, והפעם, כאמור, לבנין "סנסור".¹⁹ הפינוי נועד לצורכי הקמת אזור הביטחון שנודע בשם "בווינגראד". בייחוד נפגעו עורכי הדין היהודים בעיר שהחזיקו 37 משרדים בבניין ג'נרלי.²⁰

גינצברג עבדה ביחד עם אוסורגין והילר בבניין "סנסור" עד לשנת 1949, אז יצאה לשליחות באיטליה עם בן זוגה. למעשה, במועד זה הפסיקה גינצברג את פעילותה כעורכת דין. כשחזרה לארץ בשנת 1951 עסקה בעיקר בענייני ויצי"ו. כך שהחומרים הארכיוניים ועיתונות התקופה מאפשרים "למסגר" אפוא את ימי השלט בתקופה שבין 1932-1949, שבהם פעלה גינצברג כעורכת דין בשלוש נקודות גאוגרפיות בעיר ירושלים: תנקרד, ג'נרלי וסנסור. ראייה לכאורה לכך שהשלט הוצב לכל המאוחר כבר בבניין ג'נרלי נמצאת במסמכים שבהם דרשה גינצברג מהבריטים החוזרים בגין הוצאות העברת המשרד מבניין ג'נרלי לבניין סנסור. התחשיב עוסק בפרטי הפרטים של הוצאות ההעברה, והיעדרו של סעיף בדבר השלט מדבר בעד עצמו. כלומר, סביר שאת השלט לקחה איתה, אחרת הייתה עומדת על תשלום הוצאות בגין שלט חדש.

- 18 החלטה של מושל מחוז ירושלים (4.1.1946) ארכיון משרד עו"ד הילר, מספר תיק 1856.
- 19 שם, הודעה ממושל מחוז ירושלים מיום 20.8.1946 על פינוי מידי מבניין ג'נרלי; מסמך לוועדה להקצבת חדרים מיום 9.9.46 שממנו עולה כי מפוני בנייני ג'נרלי ואפ"ק קיבלו חדרים בבניין סנסור.
- 20 "החרמת הבנינים בירושלים ובחיפה לצורך הקמת 'איזורי בטחון' – פגיעה קשה במשק היהודי" הבקר 1.6.8.1946.

List of expenses.

1. Replenishment and repair of floor tiles	IP. 2.250
2. Removal of window sills in rooms 141-144	" 2. --
3. Keys to rooms 141 and 144	" 0.600
4. Locks to doors	" 0.600
5. Closing of hole in wall between rooms 144-145	" 0.150
6. To locksmith for opening door in room 145	" 0.150
7. Cleaning of rooms 141-144	" 25. --
8. Whitewashing and painting of rooms 141-144	" 3.200
9. Repair of windows in rooms 141-144	" 3.200
10. Removal of window sills and spici of windows in room 145	" 3.300
11. Repair of door and inner window	" 1.050
12. Repair of furniture damaged during removal	" 2.750
13. To Mr. Sternfeld for repairs keys etc in room 145	" 2.650
14. Cleaning of rooms	" 4. --
15. Closing of openings between rooms 140 & 141	" 1. --
16. Fixing of signboards	" 3.200
17. Transport & removal expenses from General Bldg. to Baharia	" 20.500
" " " " " " " " " " "	" 21.500
" " " " " " " " " " "	" 19.200
Total - 108,465	
	19,200
	106,265

[דרישת תשלום בגין הוצאות העברה (1946). מסמכי משרד עו"ד הילר]

על רקע היעדרו של סעיף בגין השלט עצמו (כפי הנראה – גם השלטים של השותפים), מצאתי סעיף הוצאות בגין התקנת השלטים. ראייה נוספת לכך שהשלט הועבר ולא הוכן מחדש בעבור המשרדים בבניין סנסור.

13. Repair of door & inner window	IP. 1.050
14. " " Furniture damaged during removal	IP. 2.750
15. Cleaning of rooms	IP. 2.500
16. Fixing of signboards	IP. 3.500
17. To locksmith for opening door in room 143	IP. 0.150
18. To Mr. Sternfeld for repairs, keys, etc in room 145	IP. 2.650

[רשימת הוצאות העברה (1946). מסמכי משרד עו"ד הילר]

ייקוב הדין את השלט: אסדרה חוקית של שלטים ומודעות

החוק והמשפט באותה תקופה עיצבו אף הם את החומר והוטמעו בו לכדי טקסט, צורה ותוכן. אומנם לא הייתה חובה להציב שלט, אבל מי שרצה בכך היה כפוף למגבלות אתיות-אסתטיות, ולמיסוי. לכאורה, אם אלו משתקפים בחומר, אז צילום המצב המשפטי עשוי לספק גם תיארוך אפשרי.

אתיקה מקצועית

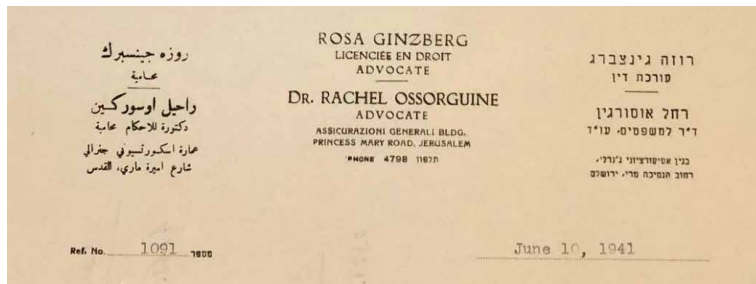
אחת ההוראות הוותיקות מבין הוראות האתיקה לעורכי דין היא איסור פרסומת. לצידה, גם החריג של קביעת שלט. סעיף 14 לפקודת עורכי הדין, 1922, קבע: "...אסור לו [לעורך הדין] לפרסם מודעות בעתונים או באמצעים אחרים ולהודיע שמשמש הוא בתור עורך דין. אכן רשאי הוא לתלות שלט על משרדו מבחוץ שעליו יהיה כתוב שמו, אמנותו והכשרתו המשפטית..."²¹. בשנת 1928 תוקן, אגב, הסעיף, אך אז נחשפה גם טעות בתרגום הסעיף.²² מכל מקום, בנוסח המתוקן נקבע כי "...רשאי הוא [עורך הדין] לקבוע מחוץ למשרדו מודעה המפרטת את שמו ומקצועו ואת הכשרותיו (קואליפיקציות)".²³

כלל איסור הפרסום נועד לשמור על מכובדות, למנוע את הטעיית הציבור, ולשמור על השוויון בין עורכי הדין.²⁴ ההיתר להצבת שלטים נועד לשרת מטרה של הכוונה בלבד, ומכאן גם ההיגיון בהקפדה על הכיתוב המותר. בשנים מאוחרות יותר חזרה ועדת האתיקה של הלשכה והדגישה כי "שלט משרד עורכי-דין מטרתו הכוונה ולא פרסום", וככזה עליו להיות בגודל סביר, וצבע האותיות סולידי ואחיד.²⁵ על הרציונלים של ההגבלה של הצבת שלטים ניתן ללמוד גם מפרופסיות נוספות. בשנת 1937 הותקנו תקנות הרופאים (מודעות מחוץ לחדרים לקבלת חולים או שלטי דלתות),²⁶ בהן נקבע כי רופא רשאי להציב שלט מחוץ לחדרי קבלת החולים, בגודל שלא יעלה על 35x45 ס"מ, ופרטי מידע בסיסיים, על מנת למנוע את הטעיית הציבור. כללים דומים נקבעו לרופאי השיניים.²⁷ נדמה כי כוונת מתקיני התקנות הייתה אסתטית (גודל), אתית (מכובדות) ופרקטית (מניעת הטעיית הציבור) גם יחד. ראייה לעניין אחרון זה נלמדת ממאבק רופאי השיניים בטכנאי השיניים. הראשונים פנו לשלטונות המנדט, מגובים בצילומים, והזהירו מפני שימוש של טכנאי שיניים בשלטים העלולים להטעות את הציבור.

- 21 ס' 32 לפקודת עורכי-הדין, 1922. לפי סעיף 32 לעיקרי האתיקה של הסתדרות עורכי הדין היהודים בארץ ישראל אסור היה לעורך דין "לפרסם את שמו בעתונות או בדרך אחרת, הן ישרות והן בעקיפין"; נמוסי עורכי דין, עיקרי האתיקה המקצועית של הסתדרות עורכי הדין היהודים בארץ-ישראל ארכיון המדינה (א"מ) פ-24/28148.
- 22 "תרגומים מקבילים... (קוריוזה)" דאר היום 19.12.1928.
- 23 סעיף 14 עבר קונסולידציה ונקבע כסעיף 16 לפקודת עורכי הדין, 1933; סעיף 17 לפקודת עורכי הדין, 1938. הכללים לעניין שלט המשרד נותרו דומים.
- 24 לימור זר-גוטמן "שמירה על כבוד המקצוע ותדמיתו ופרסומת לעורכי-דין" מחקרי משפט כד 491 (2008).
- 25 החלטה את 306/14 "פרסומת: גודל ומיקום שלט משרד עורך דין" אתיקה מקצועית 56 (2015); החלטה את 179/18 "פרסומת – שלט המשרד" אתיקה מקצועית 67 (2019); השו"ע"ע 431/70, פלוני נ' לשכת עורכי-הדין, הוועד המחוזי חיפה, פ"ד כד(2) 361 (1970); ראו בג"ץ 297/66 א' מ' אפלבוים נ' לשכת עורכי-הדין פ"ד כד(4) 459 (1966).
- 26 תקנות הרופאים, 1937, ע"ר 715 תוס' 2, 663. כללי שלטי פרסום – רופאי שיניים (1.9.1937) ארכיון המדינה א"מ פ-6599/22.
- 27 כללי שלטי פרסום – רופאי שיניים (1.9.1937) ארכיון המדינה א"מ פ-6599/22.

טקסט ושפה

רובד נוסף בחקירת השלט הוא טקסטואלי.²⁸ אקדים קלקלן (ספוילר): הטקסט והשפה לא יתרמו, בסופו של דבר, לשאלת התיארוך. אך אין זאת אלא חוכמה שבדיעבד. חקירת הטקסט חשובה ומספקת תובנות היסטוריות, ובהחלט יכולה במקרים אחרים לספק מידע לתיארוך. מה כן צוין בשלט? מינימליסטי ככל שהיה, הטקסט מספק מידע חשוב. גם הטקסט נטוע בתבנית נוף מולדתו ומשקף אותה, וכך מספק ראיות נוספות לתיארוך, אך גם משקף מציאות ופרקטיקה פרופסיונלית באותה עת. שמה של רוזה גינצברג מופיע בשלוש שפות: עברית, ערבית ואנגלית. בתעתיק האנגלי מצוין שמה “Rosa” (ב-ס) ובתעתיק העברי “רוזה” (ב-ז). מאגר The Given Names Database וה- The Belarus Given Names Database מבחינים בין התעתיק המשפטי/עברי (Rosa) ובין השימוש החילוני-מקומי (Roza).²⁹ אפשר שגם גינצברג עשתה הבחנה זו. אם מקום הלידה שלה לא היה ידוע, אפשר שתעתיקים אלו היו מסייעים בגילוי (בלרוס). התעתיק בערבית תואם לתעתיק בעברית: “רוזה”. תעתיק זה מופיע גם על גבי נייר המכתבים שלה.

בניגוד לחלק מעורכות הדין ונשות פרופסיה ראשונות, גינצברג לא שימרה את שם נעוריה (הכהן). מכל מקום, ציון שם משפחת בעלה מלמד כי השלט הוכן לפני שנת 1949, אז שינו בני הזוג גינצברג את שם המשפחה ל”גינורס”, לקראת נסיעתם לשליחות קונסולרית באיטליה.

28 על ההבדל בין טקסט ותמונה ראו W.J.T. MITCHELL, ICONOLOGY: IMAGE, TEXT, IDEOLOGY (1986).

29 .ALEXANDER BEIDER, A DICTIONARY OF ASHKENAZIC GIVEN NAMES (2001)

התואר המקצועי "עורכת דין" מופיע על השלט אף הוא בשלוש שפות. משך זמן רב סברתי כי דווקא צמד המילים בעברית "עורכת דין" יאפשר תיארוך מדויק של מועד ייצור השלט. מדוע? מכיוון שכאשר קבע בג"ץ המנדטורי כי נשים מורשות לשמש עורכות דין בארץ ישראל, השתמשו כותרות העיתונים בהטיית הזכר לצד התואר "האשה": "האשה – עורך דין".³⁰ עורכות הדין הראשונות בצרפת התמודדו עם בעיה דומה. קורקוס מסבירה שבצרפתית לא היה אפילו מונח שיכול לתאר "אישה עורך דין", לכן השתמשו במונח "femme-avocat".³¹ לכאורה, אם השלט נוקט לשון "עורכת דין" ניתן לתארוך, לכל המוקדם, למועד שבו החלו להשתמש שימוש שגרתי בביטוי זה. מאגר העתונות בעברית (JPress) מגלה שעוד לפני הסמכתה של גינצברג כבר נעשה שימוש בצמד המילים "עורכת דין". יש כ-35 אזכורים של צמד המילים "עורכת דין" על הטיותיו השונות, מרביתם משנות העשרים. הראשון שבהם משנת 1887, ועניינו בעורכת הדין היהודייה פאגלין.³² האזכורים הבאים, משנת 1896, עוסקים שניהם בציון העובדה כי נשים יהודיות היו מהראשונות ששימשו במקצוע בניו יורק.³³ האם המילה "עורכת דין" בערבית (מוחמיה) משמשת אינדיקציה לתיארוך? אזכור ראשון מופיע, ככל הנראה, בשנת 1930, על אודות "עורכת הדין הראשונה בפלשתיין" ("اول امرأة محامية في فلسطين"), הלא היא רוזה גינצברג.³⁴ כך שגם התעתיק הערבי אינו מסייע לתיארוך.

באשר לגופנים (בין טקסט לחומר). הגופן בנייר המכתבים דומה לגופן שבשלט (לא זהה, ולו מהטעם שהשלט נעשה בעבודת יד, וניכר כי היוצר צמצם והרחיב את האותיות לפי המקום שהיה זקוק לו), ושניהם יחדיו דומים עד זהים לגופן... "מרים", שהומצא בשנת 1908, ולפיכך אינו מסייע בתיארוך. אבל מעניין לראות כיצד השתמשו אז ב"שפה עיצובית" זהה.

30 אורי קיסרי "פיליטון קטן – כשהאשה נעשית עורך דין... " דאר היום 17.1.1930; 2; "האשה רשאית לשמש עורך-דין בא"י" דבר 16.2.1930; 1; "הרשאית אשה להופיע כעורך דין בכת הדין" הארץ 1.10.1929; 4.

31 Corcos Alice Christine, *Lawyers for Marianne: The Nature of Discourse on the Entry of French Women into the Legal Profession, 1894–1926*, 12 Ga. St. U. L. Rev. 435, 445 (1996).

32 "חוץ לארצנו" המליץ 10.8.1887.

33 "אמריקה" הצבי 22.5.1896; 3, 4; "חדשות" הצפירה 28.6.1896; 644. ראו גם ארח לשבת, "משבת לשבת (שאלת שחרור הנשים)", הצפירה 5.8.1904; 2, 3: "אם יכולה אשה להיות סוחרת – תסחר, סופרת – תכתוב, רופאה – תרפא, עורכת דין – תערוך דינים, רוקחת – תרקח!".

34 "اول امرأة محامية في فلسطين", فلسطين 19.2.1930; 2. ראו גם "حول الوزارة المصرية الجديدة حكم على سكة حديد فلسطين اول محامية مصرية", فلسطين 27.9.1933; וכך "اول محامية مسلمة في سوريا", مرآة الشرق 15.11.1935.

שפה, פוליטיקה ופרקטיקה

השפה שבה נכתבו שלטים הייתה משמעותית. דוגמה לכך היא הפקודה הפולנית (1920) להסרת השלטים בשפה הז'ארגונית, מטעמים של "שמירת הסדר החברתי" בביאליסטוק. לפי נוסח הפקודה: "כל מיני שלטים, לוחות... המתנוססים... במקום מושב אנשים השייכים לפרופסיות החפשיות... צריכים לכלול את התוכן רק בשפה הפולנית...".³⁵ זאת אף על פי ש-60% מהתושבים בעיר היו יהודים.³⁶

"מלחמת השפות" והשאלה של שפת ההתדיינות לא פסחה על מערכת המשפט, ושיקפה חלק משאלות פוליטיות של זהות, לאום ובניין אומה. השימוש בשלוש שפות – עברית, ערבית ואנגלית – מספק הצצה נוספת לקשר בין הפרופסיה המשפטית לבין יחסי יהודים-ערבים. שלטי המשרדים מתקופת המנדט אשר ראיתי עד כה לא כללו את הכיתוב בערבית. במוכן זה השלט "שלנו" חריג. אם להשוות לכיתוב על ניירות הפירמה של עורכי הדין באותה תקופה (וקצת שיווק עצמי: מאות מהם רוכזו במסגרת הקמת פורטל "המרכז לתולדות הפרופסיות"),³⁷ הרי שמרבית עורכי הדין התל-אביביים השתמשו בעברית ובאנגלית בלבד. ואכן, גל אמיר ונעמה בן-זאב מראים כי בתל אביב פעלו עורכי דין יהודים בלבד ובערים הערביות עורכי דין ערבים בלבד. לעומת זאת מרבית עורכי הדין בערים המעורבות – הירושלמים, היפואים והחיפאים – השתמשו בשלוש השפות. עורכי הדין הערבים השתמשו בערבית ובאנגלית בלבד. כך, המציאות הפוליטית והמקצועית עיצבה אף היא את הכיתוב. ואכן, בערים המעורבות ייצגו עורכי דין יהודים לקוחות ערבים, ועורכי דין ערבים לקוחות יהודים, עובדה שהובילה גם לשלטים בשלוש השפות הרשמיות. אסף לחובסקי הדגים את קיומו של ייצוג צולב בשיעור של כעשרה אחוזים.³⁸ כך גם במחקר על אודות פסיקת בג"ץ בתקופת המנדט, מצאתי כי בשנת 1935 ייצגו עורכי דין ערבים לקוחות יהודים בשני מקרים; בשמונה מקרים ייצגו עורכי דין יהודים לקוחות ערבים; לעומת זאת, בשנת 1945 היו 12 לקוחות יהודים מיוצגים על ידי עורכי דין ערבים; 23 לקוחות יהודים היו מיוצגים על ידי עורכי דין יהודים; 14 לקוחות ערבים היו מיוצגים על ידי עורכי דין ערבים; 32 לקוחות ערבים היו מיוצגים על ידי עורכי דין יהודים.³⁹ אם לא היה לנו מידע על מקום המשרד, הכיתוב בערבית היה אינדיקציה לכך שהוא מעיר מעורבת.

חדי העין יבחינו כי הכיתוב בעברית ובאנגלית מופיעים באותה היררכיה, וגדולים מהמופע בערבית. האם הדבר מקרי? ככל הנראה לא. תעיד על כך הפרשה הבאה: בשנת 1943 פנה עו"ד אליאס קוסא לנציב העליון בתלונה שעלוני פרסומת לסרט "הנצחון במדבר" אשר

35 "נמצא שלט מנחוש" הארץ 23.7.1942. "אינטרפלציה של הצירים: פארבשטיין, הארטגלאס ואחרים לאדון מיניסטר הפנים" הצפירה 22.10.1920. 5.

36 הציר יהושע השל פרבשטיין היה מבין המתנגדים לפקודה. אומנם אנקדוטה, אך 18 שנים מאוחר יותר פורסם בעיתון כי נמצא שלט המשרד של עו"ד פרבשטיין. כפי הנראה היה זה השלט של עו"ד הוראס פרבשטיין, שאבד לאחר פטירתו. הוראס היה אחיינו של יהושע פרבשטיין... "התאבדות" הצפה 11.11.1938. 4.

37 המרכז לתולדות הפרופסיות המשפטית והרפואית <https://www.historyprofessions.com>. 37

38 Assaf Likhovski, Law and Identity in Mandate Palestine 26-27 (2006). 38

39 אייל כתבן ויאיר שגיא (בעבודה). 39

הושלכו ממטוסים בחיפה, כדי לעודד צפייה בסרט אשר נועדה להשיא תרומות למאמן המלחמתי, נכתבו בסדר הבא: אנגלית, עברית וערבית, ולא באנגלית, ערבית ועברית, כפי שקבע, לשיטתו של עו"ד קוסא, סימן 22 לכתב המנדט. הבריטים בדקו את העניין ומצאו שההודעה שפורסמה באוקטובר 1920 בדבר השפות הרשמיות וסימן 82 לדבר המלך במועצה אכן קבעו את הסדר כפי שציין עו"ד קוסא. מסקנתם: עלוני הפרסומת הודפסו בבית דפוס יהודי ששינה את הסדר.⁴⁰ מכל מקום, במקרה זה מדובר בשלטים פרטיים, אבל המציאות הפוליטית והפרופסיונלית בעיר מעורבת קבעה גם את תמהיל וסדר מופעי השפות וגודלן. מציאות המשוקעת בחומר. אלו אינם מסייעים בתיארוך, אבל מלמדים שיעור היסטורי חשוב, לרבות על ה"קליינטורה" של עורכי הדין.

בין שתי ערים: אסתטיקה ומיסוי

בשנת 1920 חוקקו הבריטים את פקודת-המודעות (Advertisements Ordinance), שלפיה חל איסור להציג מודעות בפלשתינה-א"י למעט במקומות מורשים בתיאום הרשויות המקומיות והשלטונות הבריטיים. מטרת האיסור: שמירה על יופייה וכבודה של פלשתינה-א"י, על מקומותיה הקדושים וההיסטוריים, מפני פגיעתם הרעה של שלטים ופרסומות. אין זה פלא, שהרי זמן קצר קודם לכן קבע מושל ירושלים, סר רונלד סטורס, כי הבנייה בירושלים תהיה בחיפוי אבן ירושלמית. לפי פקודת המודעות, בעלי נכסים הורשו להציב בתחומי נכסיהם שילוט על אודות העסק או העיסוק שלהם, בכפוף לאסדרה עירונית ובתיאום עם הרשויות, ובכלל זה בדבר גודל המודעות בשטחים פרטיים.⁴¹ בעקבות הפקודה קבעה עיריית ירושלים בשנת 1923 כי "אורך שלט לא יותר גדול מגובה הדלת או החלון שם נקבעו, וגובהו – לא יותר מחמישית".⁴² מאחר שלא ידוע היכן בדיוק הוצב השלט, נתון זה אינו מסייע. בשנת 1937 קבעה עיריית ירושלים הוראות בקשר למודעות בשטחים ציבוריים. בניגוד לרשויות אחרות, Sign-boards הוחרגו מהוראות חוק העזר, ולא הוגדרו כ"פרסומת".⁴³ בשנת 1938 תוקן חוק העזר וקבע כי גם מי שמבקש להתקין שלט לבית, חנות או מקום עסק, חייב להגיש בקשה בצירוף סקיצה לעירייה, לרבות "סוג השלט, תבניתו ומדתו".⁴⁴ העירייה רשאית ליתן רישיון לשלט, אשר ניתן לחדש מדי שנה, תמורת תשלום מס. בניגוד לפרסומות בשטחים ציבוריים, לא הוטל בירושלים מס על הצבת שילוט בנכסים פרטיים. בתיקון משנת 1933 בוטלה למעשה ההבחנה בין סוגי הנכסים, כך שהתאפשר לרשויות העירוניות לגבות מס גם בגין הצבת שלטים בנכסים פרטיים.⁴⁵ לצערי, בארכיון העירייה לא נמצא תיעוד רלוונטי.

Order of precedence of the three Official Languages: Representations by Elias N. Koussa, מכתב מעו"ד קוסא לנציב העליון (22.5.1943), ארכיון המדינה (א"מ) פ-297/16. 40
 פקודת המודעות, מסמכים שונים, ארכיון המדינה (א"מ) פ-2/10; הוראות מינהל: בקשות לפרסומים וללוחות מודעות, מסמכים שונים, ארכיון המדינה (א"מ) פ-1783/37. 41
 פקודת המודעות (1923), ע"ר 90, 145. 42
 חוקי עזר של ירושלים (מודעות) (1937), ע"ר 666, 47. 43
 חוק עזר של ירושלים (מודעות) (תקון) (1938), ע"ר 784 תוס' 2, 482. 44
 פקודת המודעות (תקון) (1933), ע"ר 357, 432. כדי "...שלא ישאר כל ספק בנוגע לזכותן של העיריות לגבות מסים בעד הדבקת מודעות על בניני עסק". 45

בתל אביב התקבל מס השלטים בתרעומת מצד עורכי הדין. ממחאתם ניתן ללמוד גם על גודל השלטים שהיה מקובל בעיר. עורכי הדין רוזנטל וקולנשר, אשר התבקשו לשלם מס בגין השלטים שהציבו על בניין משרדם ברח' אחד העם 28, התנגדו, בטענה שהצבת שלטים אשר גודלם קטן מ-1/2 מ"ר אינם כפופים לרישיון ותשלום מס, על פי חוק העזר (שלטים) תל אביב (1941). טיעון נוסף מתוך פקודת עורכי הדין, ולפיו עורכי דין מורשים להציב שלטים, והרי חוק עזר אינו יכול לגבור על חקיקה ראשית.⁴⁶ בשנת 1947 נדונה הסוגיה בכיהמ"ש המחוזי בתל אביב, גם הפעם על רקע סירובו של עו"ד (אוטו לוי) לשלם בעבור השלט. השופט וינדהם קבע כי חוק העזר תקף וחל גם על עו"ד.⁴⁷ כך הפכו הכלים לשמירת האתיקה והאסתטיקה לאמצעים למילוי קופת העיריות. אבל בתל אביב טרחו עורכי הדין וניסו להילחם בגזרות המס, ובירושלים ככל הנראה לא.

אולי מחמת שלטי מתכת הפכו יעד לגנבה בתל אביב,⁴⁸ ואולי מחמת ניסיון להתחמק משלום המס, הוצבו שלטי קרטון בעיר. כך בפיליטון ובו דברי ביקורת על היעדר נימוסין, סדר וניקיון בעיר תל אביב: "ומדוע כה מכווערים השלטים? רופא או עורך דין או אפילו מוסד צבורי משקיע הון רב לסידור חדרי הקבלה שלו ודוקא בשלט, שנמצא כבר כאילו ברשות הרבים, הוא מוצא לו מקום לחסוך פרוטות אחדות ותולה שלט ספק נייר, ספק קרטון המתנופף באויר לכל רוחות השמים".⁴⁹ כך, החומר משתנה בהתאם לסביבתו הפיזית או המשפטית והופך לחומר מתכלה. כך או כך, למרות הפוטנציאל, הוראות האסתטיקה והמיסוי אינן מסייעות במקרה זה לתיארוך. אולי החומר עצמו יסייע בכך.

החומר

על פני השטח

בחינה ויזואלית מספקת מידע שגרתי למדי. שלט מלבני עשוי מתכת בצבע חום-ירוק-זית. גודלו: 16×40 ס"מ (יחס 1:2.5; שטחו: 640 סמ"ר). בפינות השלט ארבעה קדחי חורים, שנועדו לאפשר את תלייתו. השלט (כבד למדי) והקדחים (הגדולים למדי) מלמדים כי ככל הנראה הוצמד באמצעות ברגים לקירות ולא לדלת עץ. בצידו האחד, אותיות מרוקעות-משוקעות. בחלקן נותר עדיין חומר מילוי, מעין בלט-שחור, סדוק. שלושה פסים משמשים כאלמנט עיצובי המפריד בין הכיתוב בעברית ובאנגלית. צידו השני של השלט בגוון זהוב

46 Ordinances: Advertisement Ordinance, מכתב מעורכי הדין קולנשר ורוזנטל לראש עיריית תל אביב (ca. 1941), ארכיון המדינה (א"מ) פ-715/14.

47 "מס השלטים הוא חוקי" המשקיף 7.4.7.1947.

48 "ערבים גונבים שלטים" דאר היום 4.17.12.1929.

49 י.מ. "תל אביב היפה בערים (פיליטון קטן)" דבר 5.1.1934. 8. להבדיל, תיאור מרוחק ימים רבים, מניו יורק של שנות השישים, מספק לנו את היוקרה שהשלטים משדרים: "בכל בית מתנוססים על דלתות וחלונות שלטי פלזי נוצצים, המספרים שכאן גרים רופאים, מרפאי שיניים וכו'. השלטים מספרים גם על איזושהי רחבות ושלווה בריאה, השוררת מאחורי הווילונות הכבדים והתריסונים הוונציאניים הלבנים". משה דלז'נובסקי "נווה היפה בג'ונגל של כרך ניו-יורק" הצפה 6.15.9.1967.

יותר. אולי היה חשוף פחות במשך השנים וכך שמר על צבעו המקורי, שחוק ושרוט ככל שיהיה. שיטת הייצור מעידה על כך שמדובר בעבודת יד: המרקע הוצר חלק מהאותיות, כדי "לדחוס" אותן כך שתתאמנה למידות השלט.

מפני השטח – לתוככי החומר

המסע בעקבות החומר מתחיל, איך לא, בירושלים. פרופ' יהלום-מאק מהמכון לארכיאולוגיה באוניברסיטה העברית ערכה בדיקה מטלורגית (XRF) (X-ray fluorescence-spectrometer), שחשפה את ההרכב הכימי של המתכת: אבץ (Zn 36.717%); נחושת (Cu 62.99%) (CuZn37). כלומר, הסגסוגת הידועה כ"פליז"⁵⁰.

[בדיקת XRF]

תוך כדי הבדיקה גילתה פרופ' יהלום-מאק את המילים "עורכת דין" בצידו הנסתר של השלט, מרוקעות בכתב-ראי. אולי שימשו "טיוטה". שנים השלט נמצא ברשותי ולא שמתני לב לכך.

[חלקו האחורי של השלט]

במשפט הפלילי אנו מחפשים אחר "מניע, הזדמנות ואמצעים". הידיעה כי מדובר בפליז בהרכב מסוים מספקת ראיות עקיפות שלפיהן השלט הוכן בראשית שנות השלושים ועד לסוף שנות השלושים:

50 על ההיסטוריה של ייצור הסגסוגת: Paul T. Craddock, *The Composition of the Copper Alloys used by the Greek, Etruscan and Roman Civilizations 3. The Origins and Early Use of Brass*, 5 JOURNAL OF ARCHAEOLOGICAL SCIENCE 6 (1978).

ראשית, המניע – אולי מתוך רצון לעודד שימוש בשלטי מתכת (חלף שלטים ארעיים ומכובדים פחות. על כך הרחבתי קודם) פטרו שלטונות המנדט בשנת 1931 ממכס “לוחות מתכת למודעות”.⁵¹

שנית, האמצעים – האם סגסוגת זו הייתה זמינה בארץ ישראל, ומתי? ב-16.2.1932 פורסמה בעיתון הרשמי “הזמנה להצעת הצעות” לרכישת 5 טון “של תרמילי-כדורים ריקים שימכרו על ידי מפקד חיל הספר של עבר הירדן...”. התרמילים היו עשויים פליז. מסתבר שגם אז עסקו במחזור. אסף פרץ מרשות העתיקות חקר תרמילים מימי מלחמת העולם הראשונה, ומסביר כי ייתכן שהמשלוח מעבר הירדן כלל שלל מהצבא העות’מאני, שנשען על תחמושת גרמנית. בשל מחסור בנחושת (1915) עברו הגרמנים להשתמש בסגסוגת 67/33, הקרובה יותר לסגסוגת השלט.⁵² ממש בעת כתיבת שורות אלה הוצעו למכירה פומבית שני תרמילי פגז עשויים פליז, אשר הוסבו ככל הנראה בשנות העשרים על ידי תלמידי בצלאל לאגרטים מעוטרים. על האחד סימן זיהוי של מפעל ייצור תחמושת בגרמניה (1916). על האחר, ריקוע “וכתתו חרבותם לאתים”. כמה סמלי. שמא זה מקור הפליז של השלט? ייתכן. לפחות כותרת המאמר יצאה נשכרת מהאפשרות הזו. מכל מקום, תחמושת שימשה באותה תקופה חומר גלם חשוב. ככל שחלפו השנים, מרכיבי החומר השתנו. למשל, פרשת הברחת תרמילים ריקים מעבר הירדן בשנת 1937⁵³ מגלה כי סוחרי מתכות רכשו באותה תקופה תחמושת 0.303” לרובי “לי-אנפילד” אנגליים. תכולת הנחושת בתרמילים אלו הייתה גבוהה (כ-80%). בהנחה הסבירה שתחמושת שימשה מקור לסגסוגת שממנה הוכן השלט, הרי שמקור החומר הוא מתחמושת הצבא העות’מאני שהופקה בראשית שנות השלושים וכפי הנראה שימשה עד מחצית העשור, ולא מתחמושת הצבא האנגלי שהופקה בשלהי שנות השלושים.

שלישית, ההזדמנות – השימוש בנחושת ובאבץ לצרכים לא-חיוניים הוגבל ככל הנראה החל מ-1940 (בימי מלחמת העולם השנייה), ולפיכך ניתן לשער שהשלט הוכן קודם תקופה זו,⁵⁴ או, בסבירות נמוכה יותר, אחרי שנות המלחמה. לכך אוסיף בדיקת Fourier Transform Infra-Red Spectroscopy (FTIR) לחומר המילוי, שערכה רחל סילברמן ממעבדות המכון לארכיאולוגיה. הבדיקה אומנם לא סיפקה מידע חד-משמעי, אלא דמיון להרכב הכימי של ענבר. אפשר שמדובר ברמז להימצאות שרף, שאולי שימש חומר דבק למילוי. בשנות מלחמת העולם השנייה ייבאו, לנוכח המחסור, דבק שהיה עשוי מעצמות בעלי חיים. אולי רמז לכך שייצור המילוי לא נעשה בימות המלחמה.⁵⁵ אם כך, החומר יכול לדייק את התיארוך בטווח השנים 1932-1940.

- 51 פקודת הפיטורין מדמי המכס (1931) ע”ר 286, 521.
- 52 אסף פרץ “מוצא וקאלוניה: על מלחמה, כפתורים וכניעה” חידושים בארכיאולוגיה של ירושלים וסביבותיה י”ג 115 (2019).
- 53 Disposal of Empty S.A.A (Small Arms Ammunition) Cases by the Arab Legion, תכתובות שונות, ארכיון המדינה (א”מ) פ-413/29.
- 54 הגבלות על השימוש בנחושת ואבץ, Economy in the Use of Copper and Zinc in the United Kingdom (30.6.1941), ארכיון המדינה (א”מ) פ-4325/8.
- 55 ייצור של דבק בשר ורסק עצמות, תכתובות שונות, ארכיון המדינה (א”מ) פ-1352/34.

כחומר ביד היוצר

במשפט הפילי מחפשים גם אחר המבצע. אולי הפתרון לתעלומת התיארוך ימצא אצל מי שהפך את החומר לכדי שלט קריא. בעיר היו כמה "ציירי שלטים", ופחות מהם "יצרני שלטים". אחד היצרנים הידועים היה שמואל קרצ'מר, יליד 1891. הוא למד את אומנות החריטה עוד לפני עלייתו בשנת 1912. הוא למד ב"בצלאל", שם השתמשו, כאמור, בתחמושת כחומר גלם. הוא יצא את הארץ וחזר פעמים מספר, עד שהשתקע בה בשנת 1933. אז פתח בית מלאכה ברח' הסולל, מרחק שלוש דקות הליכה בלבד מבניין ג'נרלי, וכשמונה דקות הליכה מרחוב תנקרד. רוחמה בונפיל מהמכון לארכיאולוגיה הסבה את תשומת ליבי לכתבה על אודותיו. חיווק להשערה שלפיה קרצ'מר ייצר את השלט מספק בעז, נכדו. לדבריו, בשנות השלושים הכין סבו את השלטים בעבודת יד, ורק בשנות הארבעים עשה שימוש ב"פנטוגרף". כאמור, השלט הוכן בעבודת יד, ואם ההשערה שקרצ'מר ייצר את השלט נכונה אז ניתן לדייק את ציר הזמן: השלט הוכן החל משנת 1933 ועד לשנות הארבעים. ייתכן שגינצברג, שפתחה את משרדה בשנת 1932, המתינה לשובו של קרצ'מר לארץ בשנת 1933. בעז קרצ'מר מספר כי היה ברשותו שלט דומה בעיצוב ובגופן, של עו"ד מורנו לוי. למרבה הצער, השלט אינו נמצא ברשותו. עם זאת, עורך הדין מורנו לוי הוסמך בספטמבר 1931, למעלה משנה אחרי גינצברג. הוא פעל ממשרדו, עם אחיו משה, שהוסמך מעט אחריו, בבניין פרץ-חסידוף ברחוב יפו. אומנם עדות בעל פה, אך אם השלטים אכן דומים אפשר בהחלט שקרצ'מר הכין את השלט לגינצברג, כפי שהכין את השלט של לוי, אחרי שנת 1933. מורנו לוי, אגב, היה זקוק ליותר משלט אחד, שכן שיתף פעולה עם "כותבי הבקשות" אשר סיפקו לציבור שירות כתיבת בקשות, לרבות לבתי המשפט. אלו נחשבו מסיגי גבול מקצוע עריכת הדין. הוא תלה את שלט משרדו אצל כותבי הבקשות, כאילו היו פקידיו.

היצרן הנוסף היה שמואל מלניק, יליד 1885, מבוגרי "בצלאל". נתקלתי במרחבי המרשתת בשלט דומה, עבודת יד, עם מילוי בלט דומה, החתום על ידי מלניק, משנת 1929. אם מלניק הוא יוצר השלט, לא ניתן לדעת מתי הוכן, אלא רק את העובדה המצערת כי מלניק נפטר בשנת 1943. אינדיקציה נוספת למועד האפשרי המאוחר ביותר להכנת השלט.⁵⁶ שני השמואלים יצרני השלטים, שיטת הייצור, סמיכות הזמנים והבניינים, העובדה שבשנות הארבעים חלו מגבלות על ייצור שלטי מתכת, שהיו אז מעשה מכונה, מספקים אף הם ראיה נסיבתית לייצור השלט בין השנים 1933-1940.

החומר וסביבתו

הממצאים המעברתיים מלמדים כי מדובר בסגסוגת איכותית יחסית. ואכן, השלט שמור היטב, כפי הנראה בשל תכונות הפליוז, העמיד יותר בפני שיתוך. אם החומר מעיד על הצורך, אז אפשר שהשלט (הגס יחסית) הוצב בכניסה לא-מקורה לבניין. תהיה זו השערה סבירה לומר כי הוצב במקור בחלקו החיצוני של בניין ג'נרלי או בבניין סלמה, ולא בבניין סנסור (לשם ככל הנראה הועתק), שם השלטים נמצאים, גם כיום, בתוך המבואה לבניין, ומוגנים מפגעי מזג האוויר. במילים אחרות, מדובר בשלט שלא הוכן במקור לצורך הצבתו בבניין סנסור.

56 "שמואל מלניק" דבר 1.2.6.1943.

עוד קפיצה לירושלים. הפעם טיול משפחתי, בחיפוש אחר רמזים להצבת השלט בבניין ג'נרלי. כלומר, חיפוש קדחים בקירות הבתים. מהסיור בבתים סמוכים למדתי בעיקר על שיטות שונות להצגת שלטים: חלקם, בחיבור ישיר, וחלקם בחיבור עקיף, על גבי לוח עץ. וקירות בניין ג'נרלי? גם הם רוויים קדחים. לא ידוע אם שימשו לחיבור ישיר או עקיף של שלטים. גם ניסיונות למצוא קדחים ברוחב ובאורך התואמים לשלט שברשותי עלו בתוהו. אבל לפחות למדתי לערוך מדידות באמצעות הטלפון.

טיפולוגיה

בהיעדר תיארוך ישיר ומוחלט של החפץ עצמו, יש לשאול האם ניתן להישען על תיארוך עקיף, הנשען על חפץ שכבר תוארך, או על תיארוך יחסי (סריאציה) של החפץ מבין חפצים אחרים. לשם כך יצאתי ל"מסע דיג". חיפשתי שלטי עורכי דין או אזכור להם בארכיונים, באינטרנט, בתל אביב ובירושלים. במקביל, אני מחפש אחר שלטים וגופנים דומים לשלט "שלנו". ממצא אחד מספק תיארוך טיפולוגי על דרך השלילה. שלט

מעץ לבוד, של עורך הדין הירושלמי ד"ר ורדי,⁵⁷ אשר פתח את משרדו בשנות הארבעים בירושלים. סוג השלט והגופן דומים דמיון מפתיע לשלטי רופאים מטבריה מאותן שנים. ייתכן שהחומר מאפייין שלטים משנות הארבעים, אז מתכות היו יקרות המציאות. השערה זו מחזקת גם רמזים קודמים שלפיהם השלט לא הוכן בשנות הארבעים.

57 ד"ר ורדי נרצח בפיגוע בשנת 1989. אריה בנדר ודורון מאירי "ההרוגים: עו"ד קלמן ורדי, בן 76, הלך לדוראן; עו"ד ניסים לוי, בן 91, היה בדרך ללקוח" מעריב 3.4.5.1989.

[אוסף צילומים של הצלם זולטן קלוגר | ISA-Collections-ZKlugerPhotos-00132ol]. 1946. אוסף צילומים של הצלם זולטן קלוגר

”מסע הדיג” תזמן שוב את סוף שנות השלושים (אז החלו משתמשים בחומרים איכותיים פחות) כקו גבול עליון לתיארוך השלט. אבל ניתן למצוא מקורות השוואה נוספים לצורך התיארוך. יש לשער שגינצברג פנתה לדמויות במעגלים החברתיים והמקצועיים וביקשה הפניה ליצרן שלטים. אם השלט הוכן לצורכי המשרד הראשון של גינצברג ברחוב תנקרד, תהיה זו השערה יותר מסבירה שפנתה לעו”ד הורוביץ. משרדיהם שכנו באותו בניין, ובו שימשה גם מתמחה של עו”ד הורוביץ. ייתכן שבשם האחידות פנתה לאותו יצרן שלטים. ייתכן ששאלה את הורוביץ מי הכין את שלט משרדו. עם זאת, ה”רפרנס” חסר. כלומר, השלט המקורי אינו בנמצא, והשלט הישן ביותר שברשות המשרד הוכן ככל הנראה בשנים מאוחרות יותר, למשרד בתל אביב.

[שלט משרד עו”ד ש. הורוביץ. באדיבות משרד ש. הורוביץ ושות’]

אולי מוטב לחפש אצל צאצאיהם של עורכי הדין שמשרדיהם היו שכנים לזה של גינצברג. כזכור, עשרות מהם פעלו בבניין ג’נרלי. אחד מהם הוא עורך דין ד”ר משה דוכן, מראשוני עורכי הדין בארץ ישראל. עד לשנת 1935 שימש סגן מנהל מחלקת הקרקעות המנדטורית. כאשר פרש, פתח משרד עורכי דין בבניין ג’נרלי.

[[א"מ פ-4/4121 (ca. 1937)]]

חתנו, עו"ד משה לנדוי, לימים נשיא בית המשפט העליון, הוסמך בשנת 1937, הפך לשותף בשנת 1939 לערך, ביחד עם אשתו, לאה. השניים עבדו במשרד לכל היותר עד לשנת 1940. באפריל אותה שנה מונה לשופט בחיפה. את בתם, שלומית, אני מכיר מזה זמן. תמיד נכונה לסייע במידע על אודות שלושת המשפטים. האם שלט המשרד ברשותה? כן! הינה השלט. צבעו, הגופנים, הקדחים ומידות אורכו זהים לשלט של עו"ד גינצברג. ייתכן שהשלטים הוצבו ביחד, באותה מגרעת בקיר בניין ג'נרלי. סביר שהאחידות חייבה הצבת שלטים במתכונת דומה. כך, המפגש בין עו"ד גינצברג לעו"ד דוכן מאפשר למקם את השלט, במידה רבה של ודאות, בבניין ג'נרלי, בין השנים 1935-1936, אז עברה לבניין, ועד לשנת 1939 (מועד "גג" המתיישב עם נתונים אחרים, כגון הפקת השלט בעבודת יד).

אפילוג

המסע בעקבות השלט מלמד כי הוכן, בסבירות גבוהה, בין השנים 1935-1936 (אז אוכלס בניין ג'נרלי) לשנת 1939, והוצב, לראשונה, בבניין ג'נרלי. אך כאמור, התיארוך אינו לשם הסנטימנט בלבד. השלט עצמו הוא חומר מעולם המשפט, והמשפט מסדיר אותו ואת הכיתוב

עליו: את התוכן, המהות, האתיקה והאסתטיקה, הגודל, הפרסומת והמיסוי. המשפט קובע גם את טיב החומר: בימי מחסור השלטים סובלים מ"דלות החומר", שכן אסור לייצר ממשאבים חסרים. כך גם כאשר החומר נתון למיסוי או הופך יעד לגנבה. השלט (החומר) פועל גם על המשפט, באופן זה שהוא מייצג של הפרופסיה המשפטית במרחב הציבורי, ובמרחב זה משתקפים מהשלט היבטים פוליטיים של בניין אומה, של לשון, שפה, מעמד ומגדר, של יחסי יהודים-ערבים, של המאבק בכותבי הבקשות, של אתיקה פרופסיונלית ואסתטיקה עירונית ושל מקום הפרופסיונלים והפרופסיה בכל אלו. הסביבה, המרחב הציבורי והתרבות המשפטית משפיעים אף הם על התוכן והחומר. דמות השלטים בערים מעורבות שונה מזו שבערים שאינן מעורבות; דמות השלט בתל אביב שונה מזו של ירושלים. וזהו סיפור ירושלמי.

המסע בעקבות השלט מספק אף הוא תובנות: על תשומת לב לפרטים; על טכנולוגיות לבחינת החומר והתוכן, ושפות מחקריות שונות שמתכנסות כדי לפענח את הרבדים השונים של החומר; הבנה עד כמה החומר יכול לספק מידע, ועד כמה הכללים המשפטיים יכולים לספק מידע על החומר; עד כמה המשפט משוקע בשלט, ועד כמה השלט הוא חלק מהמשפט. ניתן היה להרחיב בכל אחת מהסוגיות עוד ועוד, ולספר כך את סיפור המשפט הישראלי דרך אותו חרך צר. אין משמעות הדבר שבכל מקרה יש להשלים את תמונת הדברים באמצעות בחינה מדוקדקת של חפצים, אבל חשוב להבין את הפוטנציאל הגלום בכך. לכך יש להוסיף את הפוטנציאל בשימוש בחומר, בשלט, ככלי הוראה. כלי המספר את סיפור הפרופסיה המשפטית והמשפט הישראלי.

רוזה גינצברג? השלט הרי מאוחר למאבקה המשפטי. כך, השלט משמש עדות לניצחונה במאבק, ונקודת מוצא לתיאור פרשייה מרתקת זו. משך שנים הייתה עורכת דין (אישה) יחידה בעיר. לאו דווקא כשושנה (רוזה) בין החוחים, אלא כשווה בין שווים. ללא הברל דת, גזע ומין, גם בייצוג לקוחות וגם בשותפים למשרד, דוגמת עו"ד מוגאנס. היא עסקה בעיקר בתחומי המשפט האזרחי, והרבתה בפעילות התנדבותית, למען נשים ולמען פליטים. לימים, מונתה לתפקיד נשיאת ויצ"ו השנייה. את השלט היא השאירה במשרד. אולי ידעה כי ימצא מי יספר את סיפורו – סיפורה.

במובן של ה"צידה לדרך", התובנות הנלמדות מהשלט הן רק על קצה המזלג. בכל אחת ואחת מהסוגיות (כגון שפת המשפט או מאבק הנשים על הזכות לשמש עורכות דין ועוד), ניתן להרחיב. אך אלו אינם עומדים במוקד המסה, אלא אותה "תצוגת תכלית" כיצד ניתן לספר את סיפור המשפט הישראלי דרך החומר. יהא החומר אשר יהא – בליבת הפרופסיה או במעגלים רחוקים יותר, הוא אינו עומד בפני עצמו. החומר, מי שעידו אותו לכדי שלט וטבעו בו אותיות כפי שהתיר המחוקק, מי שהזמינה את השלט אשר זימן לה את לקוחותיה, יהודים וערבים, ובמקרה או שלא במקרה הובילה גם את מאבק הנשים על הזכות לשמש עורכות דין – כל אלו מזמנים נקודות מוצא למסע בין שבילים רבים, ולפיכך מלמדים עד כמה החומר הוא בעל פוטנציאל גם במסגרת החינוך המשפטי, ובייחוד בקרב מי שהחומר מסייע להם להתחבר טוב יותר אל העבר.